ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/338055311

HARPUT'UN ELAZIĞ'A NAKLİ

Article *in* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi · August 2019

DOI: 10.18069/firatsbed.548613

CITATIONS
0

READS
151

1 author:

Murat Çelikdemir
Gaziantep University
8 PUBLICATIONS **1** CITATION

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Murat Çelikdemir on 13 January 2020.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 29, Sayı: 2, Sayfa: 425-430, TEMMUZ – 2019
Makale Gönderme Tarihi: 03.04.2019 **Kabul Tarihi:** 24.05.2019

HARPUT'UN ELAZIĞ'A NAKLİ

Transportation of Harput to Elazığ

Murat ÇELİKDEMİR*

ÖZ

Harput, tarihi M.Ö. 4.binlere kadar uzanan kadim bir şehir olup Yavuz Sultan Selim Döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Dağlık ve müstahkem bir mevkide kurulan bu şehir, 19.Yüzyıl ortalarından itibaren ovaya taşınmaya başlamıştır. Dönemin yöneticileri şehri Harput yerine Mezra denilen bu bölgeden idare etmeğe başlamışlardır. Mezra, şehir idare merkezi olunca burada öncelikle resmi ve idari binalar, daha sonra ise şehrin ve kamunun ihtiyacına göre yeni binalar inşa edilmiştir. Harput'tan yeni şehre nakil ve göç faaliyetleri, 1834 tarihinde Vali Mehmet Reşit Paşa döneminde başlamıştır. Daha sonraki süreçteyse bu göç hızlanmış ve Harput'taki meskûn nüfusun tamamına yakını Mezra'ya göçüp yerleşmiştir. Yeni kurulan bu şehir 1867 Tarihinde Sultan Abdülaziz'e atfen Mamuretülaziz adını almıştır. Bu çalışma ile Harput'un o dönemdeki adı ile Mezra'ya (Mamuretülaziz'e), bugünkü adıyla Elazığ'a nakli anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Harput, Mamuretulaziz, Elazığ.

ABSTRACT

Harput, which is an ancient city and of which history dates back to 4000 BC, was dominated by Ottoman State during the period of Selim I. Being established in a mountainous and fortified area this city started to be relocated to lowland beginning from the mid 19th century. Governors of the period began to govern the city from this area called "Mezra" instead of Harput. Since Mezra became the city headquarter, initially official and administrative buildings and then new buildings according to the needs of city and public were constructed. Activities of transfer and relocation from Harput to new city began during the period of Viceroy Mehmet Resit Pasha in 1834. Afterwards this migration sped up and almost all of the inhabitants within Harput settled in Mezra. This new established city was given the name "Mamuretulaziz" refferring to Sultan Abdulaziz in 1867. In this study, removal from Harput to Mezra (Mamuretulaziz) or with its current name Elazig is to be explained.

Key words: Harput, Mamuretulaziz, Elazig.

Giriş:

Harput, Osmanlı hâkimiyetine 1516 tarihinde, Yavuz Selim döneminde girmiş ve sancak statüsünde, Diyarbekir Eyaleti'ne bağlanmıştır. Bu özelliğini Eylül 1845 tarihine kadar devam ettiren Harput, bu tarihte Diyarbekir'den ayrılarak önce ayrı bir mutasarrıflık olarak yönetilmiş, bu tarihten kısa bir süre sonra da 1846 Nisanında Eyalet haline getirilmiştir. Harput, Eyalet statüsünde 1867 yılına kadar idare edilmiştir.[1] Ocak 1867'de Mamuretülaziz adını alan şehir,1867 Vilayet Nizamnamesi ile Diyarbekir vilayetine bağlı bir sancak halinde teşkilatlandırılmıştır. 1871'de gene

* Dr.Öğr.Üyesi Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
e-posta: celikdemir@gantep.edu.tr **ORCID:** https://orcid.org/0000-0002-7556-1043
[1] Ahmet Aksın, **19.Yüzyılda Harput**, Ceren Ofset, Elazığ 1999, s.12,13,29,30.

Diyarbekir vilayetinden ayrılarak müstakil bir sancak, 1877'de ise vilayet yapılmıştır.[2] 1921 tarihine kadar vilayetin bu idari yapısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. 1921'de Türkiye'nin mülki teşkilatındaki düzenlemeyle sancaklar vilayetlere dönüştürülünce, Dersim ve Malatya sancakları Mamuretülaziz vilayetinden ayrılmış; Mamuretülaziz vilayetinin eski merkez sancağı da El-Aziz Vilayeti yapılmıştır.[3] Mamuretülaziz adı, 1937 yılının Kasım ayında bakanlar kurulu kararı ile "azık diyarı" anlamında "Elazık" olarak değiştirilmiş; aynı yılın 10 Aralığında ise başka bir kararla "Elazığ" olarak kabul edilmiştir.[4] Bu arada Harput, 1981 yılına kadar Elazığ vilayetine bağlı bir bucak merkezi olup, Milli Güvenlik Konseyinin 11 Aralık 1980 tarihinde resmi gazetede yayınlanan kararıyla 3 Şubat 1981 tarihinde belediye sınırlarına dâhil edilmiştir.[5]

I. Şehir İdare Merkezinin Harput'tan Mezra'ya (Bugünkü Elazığ'a) Nakli:

Harput'un Elazığ'a nakli faaliyetleri, yani Mezra adı verilen ovaya taşınması süreci 1834 tarihinden itibaren başlar. Bu tarihte, Diyarbekir valiliği ve Maden-i Hümayun Eminliği'ne atanan Mehmet Reşit Paşa, eyalet merkezi Diyarbekir olmasına rağmen Harput'ta oturmayı tercih etmiştir. Ancak Mehmet Reşit Paşa, ikâmetgâh yeri olarak Harput şehir merkezini değil, o dönemde Ağavat Mezrası olarak bilinen bölgeyi seçmiştir. Önceleri Ağavat Mezrası, daha sonraları ise sadece Mezra olarak adlandırılacak olan bu bölge, Elazığ şehrinin oluşmaya başladığı yerdir. Mamuretülaziz Vilayeti Salnameleri'nin değişik baskılarında adı geçen Mezra'nın evvela ağalara merkez olduğu için "Ağavat Mezrası" olarak isimlendirildiği kaydolunmuştur. Valinin ve diğer şehir yöneticilerinin Mezra'da ikametiyle beraber devlet daireleri de burada hizmet vermeğe başlamıştır. Bu tarihlerde Harput, 4.Ordu merkezi yapılınca gerekli olan kışlalar da Harput şehir merkezi yerine Hüseynik Karyesinde (Bugün Ulukent bölgesi) inşa edilmiştir. Böyle olunca da Mezra'nın her geçen gün önemi artmış ve Harput ahalisi de tedrici olarak buraya taşınmıştır.[6] 4.Ordu Merkezi önce Erzurum'a sonrasında da Erzincan'a nakledilince Hüseynik(Ulukent)'teki bu kışlalar boş ve atıl bir hale gelmişse de daha sonraki tarihlerde tamir edilmiş ve genişletilerek tekrar kullanılmıştır.[7]

Mehmet Reşit Paşa'nın 1836 Kasımında vefatıyla onun yerine Diyarbekir Valisi ve Maden-i Hümayun Emini olarak Hafız Mehmet Paşa tayin edilmiştir. Hafız Mehmet Paşa da selefi gibi Diyarbekir yerine Harput'ta oturmayı tercih etmiş ve 1836 Aralık ayında şehre gelerek görevine başlamıştır. Yeni vali de selefi gibi Harput şehir merkezi yerine Ağavat Mezrasındaki Reşit Paşa'nın oturduğu konağa yerleşmiştir. Ayrıca bu binayı Çötelizadelerden satın alarak hükümet Konağı haline getirmiş ve idari görevini buradan yürütmüştür. Bu durum yerleşim birimi olarak Mezra'nın cazibesini daha da artırmış ve Harput ahalisinin göçünü hızlandırmıştır.[8] Tanzimattan sonraki idari düzenlemeler neticesinde oluşturulan Diyarbekir Müşirliği ve Maden-i Hümayun Eminliği görevine getirilen idareciler de genellikle Diyarbekir yerine Harput'ta oturmayı tercih etmişlerdir. Sadullah Paşa (Temmuz 1839 - Haziran 1840), Zekeriyya Paşa (Ağustos 1840 – Kasım 1841), Vecihi Paşa (Kasım 1841 – Ağustos 1843) Harput'ta oturmayı tercih eden paşalardandır.

Vecihi Paşadan sonra Diyarbekir Müşiri ve Maden-i Hümayun Emini olarak İsmail Paşa tayin edilmiştir. İsmail Paşa, Mehmet Reşit Paşa'nın başlattığı geleneği devam ettirmiş Harput'a gelerek Mezradaki Hükümet Konağında idari görevini yürütmüştür. İsmail Paşa, Vali Mehmet Reşit Paşa

---

[2] Ahmet Halaçoğlu, *"Elazığ ",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.10, İstanbul 1994, s.552.
[3] Halaçoğlu, **agm**, s.552; Besim Darkot, *"El'aziz "*, **MEB İslam Ansiklopedisi**, C.4, Eskişehir 1997, s.222.
[4] Metin Tuncel, *"Bugünkü Elazığ ",* **DİA**, C.10, İstanbul 1994, s.553
[5] Mehmet Ali Ünal, *"Harput",* **DİA**, C.16, İstanbul 1997, s.235.
[6] **Salnâme-i Vilâyet-i Ma'muratü'l-Aziz**, Ma'muretü'l-Aziz Matba'ası, Def'a:4, sene-i hicri:1301, s.102,103; Def'a:2, sene-i hicri: 1302, s.102,103; Vilâyet Matba'ası, Def'a:4, sene-i hicri: 1305, s.69,70; Vilâyet Matba'ası, Def'a:7, sene-i hicri:1310, s.55,56; Vilâyet Matba'ası, Def'a:8, sene-i hicri: 1312, s202,203; İshak Sunguroğlu, **Harput Yollarında**, Birinci Cilt (C.1-2), İşaret Yayınları, İstanbul 2013, s.230; Aksın, **age,** s.51,52; Ahmet Aksın; "Harput'un Mezra'ya Taşınması Sürecinde İlk Vilayet Konağı", **Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ 23-25 Mayıs 2013, Bildiriler**, C.1, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma merkezi Yayınları, Elazığ, 2013, s.102; Darkot, *"*El'aziz *"*, **age,** s.222.
[7] **Mamuretü'l-Aziz Vilayet Salnameleri,** aynı yıl ve sayfalar; Aksın, **age,** s.53; Darkot, **agm,** s.222.
[8] **Mamuretü'l-Aziz Vilayet Salnameleri,** aynı yıl ve sayfalar; Aksın, **age,** s.54.

döneminde 1834 tarihinden beri kullanılan mevcut Hükümet Konağının tamiri ve genişletilmesi için merkezden izin istemiştir.

Elazığ'ın ilk Hükümet Konağı Mezra adlı bölgede Çötelizade İshak Paşa'nın konağı olup bu konağı Mehmet Reşit Paşa, 1834 tarihinde Çötelizadelerden kiralamıştır. Vali Hafız Mehmet Paşa döneminde ise (1836 – 1838) bu bina, Çötelizadelerden satın alınarak kamulaştırılmıştır. Bu tarihlerde valilik maiyetinde çalışan devlet memurlarına mevcut konak yeterli gelmediğinden bunlar mecburen Mezradaki ve çevre köylerdeki evlerde ikamet ediyorlardı. İşte bu gerekçelerle 1844 tarihinde merkezin izin ve desteği ile Vali İsmail Paşa tarafından Hükümet Konağı tamir ettirilip genişletilmiştir.

1834 Tarihinden itibaren Harputluların yerleşmeğe başladığı Mezra adı verilen bölge 1844 tarihine gelindiğinde 20-30 haneyi bulmuştur. [9] Hükümet Konağından sonra hastane, kışla ve postane gibi resmi kamu binalarının inşasıyla bu göç artarak devam etmiştir.[10]

İsmail Paşa'nın valiliğinin son dönemlerinde Harput'un da içinde yer aldığı Diyarbekir Eyaletinde Mart 1845'ten itibaren Tanzimat uygulanmaya başlanmıştır. Tanzimat'ın uygulanışının üçüncü ayında İsmail Paşa'nın yerine Vali İzzet Paşa tayin edilmiştir (Mayıs 1845). Bu dönemde Harput Sancağı ile Maden-i Hümayun kazaları, Diyarbekir'den ayrılarak mutasarrıflık haline getirilmiştir.[11] Harput Mutasarrıflığına da 1845 Eylülünde Ömer Faiz Paşa tayin edilmiştir. Ömer Faiz Paşa bu görevini 1846 Martına kadar devam ettirmiştir.[12] Nisan 1846 tarihinde, Harput'un eyalet statüsüne kavuştuğu ve Yakup Paşa'nın da Harput Eyaletine vali olarak atandığı anlaşılmaktadır.[13] Bu dönemde Harput'ta çok sık yönetici değişikliği olmuştur. Mesala Yakup Paşa Nisan 1846 – Mayıs 1846 onun yerine atanan Hüsrev Paşa ise Haziran 1846 – Eylül 1846 tarihlerinde birkaç ay süre ile Harput'a yönetici olmuşlardır. Mezradaki Harput Hükümet Konağı, 1855 Ekiminde Harput Eyalet Valiliğine atanan Arif Paşa tarafından tamir ettirilmiştir.[14] Bu bina Cemal Paşa'nın valiliği döneminde (Nisan 1857 - Ekim 1858), 26 Zilkade 1274 Perşembe (8 Temmuz 1858) günü yanmıştır. Bu yangında hükümet konağının büyük bir kısmı yanmış, resmi evrak ve defterler, zaptiye koğuşları, zabitan ve nüfus nazırı odaları ve hapishane kurtarılmıştır.[15]

Şehir idare merkezinin Harput'tan Mezra'ya (bugünkü Elazığ'a) naklinden sonra, buraya Harput ahalisi göçmeye başlamış ve 1844'lü tarihlerde 20-30 hane olan yeni şehrin nüfusu giderek artmıştır. İncelenen 1883-1884 m. (1301 h.) tarihli Mamuretülaziz Salnâmesinde, şehirde 4 cami, Müslim ve gayr-i Müslimlere ait olmak üzere 6 mektep, 4 kilise, 4 hamam, 250 dükkân, 3 han, 10 misafirhane, 1 zahire ambarı, 15 kahvehane, 1 kıraathane, 1 kazino, 19 mağaza, 1 debbağhane (dabakhane), 2 mensucat fabrikası, 10 fırın ve 555 ev (hane) olduğu kayıtlıdır.[16] 1907-1908 m. (1325 h.) tarihli salnamede ise Mamuretülaziz'in İcâdiye, Mustafa Paşa, Aşağı Mahalle, Ak Pınar ve Çarşı isimli beş mahalleden oluştuğu belirtilmektedir. Yani bu beş mahalle bugünkü Elazığ'ın ilk mahalleleridir. Gene bu salnameye göre Mamuretülaziz'de 1 hükûmet konağı, 1 askeri kışla, hastanesiyle beraber kumandanlık ve redif daireleri, 1 mülki idâdî, 1 askeri mektep, 10 erkek ve 2 kız ibtidâiyyesi, 1 matbaa idaresi, 1 telgrafhane, 1 belediye dairesi, minareli 6 camii ve mescit, 1 medrese, 2 hastahane, 1 zahire ambarı, 3 eczahane, 12 han, 2 otel, 2 kıraathane, 30 kadar kahvehane, 782 dükkân ve mağaza, 14 fırın, 5 hamam, ipek kumaş dokumaya mahsus mükemmel bir kumaş fabrikası, 5 bezirhane, 5 kilise, 1 gazhane, 2 debbağhane(dabakhane), 1335 hane (ev) vardır. Mamuretülaziz'in merkez nüfusu kadın ve erkek olarak toplam 85.548'dir. (verilen rakamlar toplandığında 85.476'dır). Bu nüfusun

[9] Aksın, **age,** s.55,56.
[10] **Mamuretü'l-Aziz Vilayet Salnameleri,** aynı yıl ve sayfalar; Aksın, **age,** s.56.
[11] Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, TTK, Ankara 1991, s.193; Aksın, **age,** s.57.
[12] **Mamuretü'l-Aziz Vilayet Salnameleri,** aynı yıl ve sayfalar; Aksın, **age,** s.58,59.
[13] **Mamuretü'l-Aziz Vilayet Salnameleri,** aynı yıl ve sayfalar; Aksın, **age,** s.60.
[14] Aksın, **age,** s.71.
[15] Sunguroğlu, **age,** s.233; Aksın, **age,** s.71.
[16] **Salnâme-i Vilâyet-i Ma'muratü'l-Aziz**, Ma'muretü'l-Aziz Matba'ası, Def'a:4, sene-i hicri:1301, s.103.

55.759 kişisi İslam olarak verilmişken gayrimüslimler 21 Rum, 24.246 Hiristiyan, 1062 katolik, 3689 protestan, 360 Latin, 300 Süryani, 6 Keldani Katoliği, 33 Ecnebi şeklinde tasnif edilerek verilmiştir.[17]

II- Şehre Mamuretülaziz İsminin Verilmesi ve Şehirleşme Sürecinde Yaşanan Bazı Problemler:

Harput şehrinin Mezra adı verilen ovaya yani bugünkü Elazığ'a naklindeki en ciddi hareketlilik, 1865 Ağustosunda Harput Eyalet valisi tayin edilen Ahmet İzzet Paşa döneminde görülmüştür. Ahmet İzzet Paşa şehre büyük hizmetlerde bulunmuş, bir cami, birçok çeşme ve yol yaptırmıştır. Elazığ'da Bağdat yolu (Gazi caddesi) üzerinde h.1282(m.1865-66) tarihinde yaptırdığı cami bugün Elazığ'ın en güzel camilerinden olup İzzet Paşa Camii olarak bilinmektedir. Bu caminin dış kapısındaki kitabe ise Harputlu Rahmi tarafından yazılmıştır.[18] Elazığ'ın şehir kimliğini kazanması da bu dönemde olmuştur. Harput'a 4 km. uzaklıkta Mezra olarak adlandırılan bu bölgeye yukarı şehirden(Harput'tan) ilk göçler 1834'ten itibaren başlamıştır. 1844'lerde 20-30 hanelik bir köy görünümünden 1867 tarihine gelindiğinde şehir hüviyetine kavuşmuştur. Bu durum, Ahmet İzzet Paşa döneminde Harput Eyalet meclisinden alınan ve Osmanlı hükümeti tarafından da onaylanan bir kararla tescil edilmiştir. Bu karara göre Mezra denilen bölgede kurulup gelişen bu yeni şehrin ismi Sultan Abdülaziz'e atfen Mamuretülaziz olmuştur (Şubat 1867).[19]

Harput'un hemen yanı başında kurulup kısa sürede gelişen bu yeni şehre yeni bir isim verilmesine dair Harput Eyaletinden devlet merkezine gönderilen Ocak 1867 tarihli yazı, Harput'un Elazığ'a nakil gerekçelerini de izah etmektedir. Bu yazıda özetle:

Harput valilerinin idari faaliyetlerini Mezradaki Hükümet Konağından yürüttükleri, Hükümet konağının tamir edilerek genişletildiği, bunun karşısına çok güzel bir cami ve çeşme yapıldığı, diğer resmi kamu binalarının da burada inşasıyla halkın da bu bölgeye ilgi göstererek ikamet ettiği ve buranın artık şehrin idare merkezi olduğu anlatılmıştır. Yazının devamında bu yeni şehrin Mezra ismiyle anıldığı ve şehrin adının bundan böyle Mamuratülaziz olarak adlandırılması teklif edilmiştir.[20]

Harput Eyaleti valisi Ahmet İzzet Paşa mühürlü[21] ve 16 Ocak 1867 (10 Ramazan 1283) tarihli bir arizada[22] Harput Eyaleti isminin Mamuretülaziz ismine dönüştürülmesi ile ilgili daha önce yapılan müracaatlar hatırlatılarak bunun gerçekleştirilmesi istenmiştir. Bu isim değişikliği ile şehrin adeta zafer kazanmış alaylara verilen sancak misali onure edileceği ve bu değişikliğin şehre yeni bir şevk ve enerji kazandıracağı ifade edilmiştir. Bu isim değişikliğnin bir an önce gerçekleştirilmesi için bir kıta emr-i 'âlî veya emirname talep edilmiştir. Bu yazıya istinaden sadrazamlık müsteşarlığınca yazılmış olan müsveddede de talebin uygun görülerek bir an evvel icrası istenmiştir. Bu müsvedde yazının başlığı da " Taraf-ı 'âlî-i cenâb-ı müsteşârîden Mamuretülaziz Eyaleti Valiliğine" şeklinde şehrin yeni ismiyle yazılmıştır.[23] Şubat 1867 tarihli cevabi yazıyla da bu teklifler kabul edilerek Mamuretülaziz adı tescil edilmiştir. Böylelikle Harput'un Elazığ'a naklinin çok önemli bir aşaması tamamlanmıştır. Bu tarihten sonra Harput'ta kalan diğer ahalinin göç faaliyetleri daha da hızlanmıştır. Harput'un Elazığ'a naklinden sonraki göç süreci cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

---

[17] **Salnâme-i Vilâyet-i Ma'muratü'l-Aziz**, Vilayet Matba'ası, Def'a:9, sene-i hicri:1325, s.146,147.
[18] Sunguroğlu, **age,** s.235.
[19] **Mamuretü'l-Aziz Vilayet Salnameleri,** aynı yıl ve sayfalar; Aksın, **age,** s.72.
[20] BOA, İ.DH, 558/38901-2; Aksın, **age,** s.72,73.
[21] Mühür: Ahmet İzzet; mührün hemen üzerinde yazı ile: Vali-i Eyalet-i Harput.(BOA, A.MKT. MHM., D.No:374, Vesika No:57).
[22] Ariza: Küçükten büyüğe takdim etme, muhtıra anlamlarına gelir.Çoğu zaman arzuhal ile eş anlamlı olarak kullanılsa da Osmanlı Diplomatiğinde, ayrı bir belge türü olarak farklı bir yapıya sahiptir.Bu belgelerde ya bir olay hakkında bilgi verilir, ya tevcih edilen bir memuriyetten dolayı teşekkür edilir veyahut da çok sık olmasa da bu belgedeki gibi bir talepte bulunulurdu. (Mübahat S. Kütükoğlu; Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1994, s.321,323.).
[23] BOA, A.MKT. MHM., D.No:374, Vesika No:57.

Şehir idare merkezinin Harput'tan Mezra denilen bölgeye(bugünkü Elazığ'a) taşınması, Mezraa'nın bir şehir hüviyeti kazanması ve bu yeni şehre Mamuratülaziz isminin verilmesinden sonraki süreçte, Harput ahalisi ile idari bakımdan bazı problemler de yaşanmıştır. Şehir idare merkezi olan Mamuratülaziz ile Harput kasabasında ayrı ayrı birer belediye meclisi oluşturulması için Harput ahalisi tarafından birkaç kez dilekçe verilmiş ancak, belediye gelirlerinin iki ayrı daire masraflarını karşılayamayacağı gerekçesi ile bu talepler reddedilmiştir. Bunun üzerine Harput kasabası ahalisi, Mamuratülaziz'de tek bir belediye meclisi oluşturulmasını kabul etmiş, ancak meclisin oluşumuyla ilgili yeni bir talepte bulunmuşlardır. Kasaba halkı, belediye meclisi üye ve seçmenlerinin sadece Harput ve Mamuratülaziz şehir merkezlerinde ikamet edenlerden oluşmasını istemişlerdir. Bu duruma ise doğal olarak belediye meclisi seçimlerinden tasfiye edilmeye çalışılan köylüler itiraz etmiştir. Köylüler, arazi ve mülklerinin önemli bir kısmının Harput'un hemen yakınında ve civarında bulunduğunu belirterek, kendilerinin de Belediye Meclisi'nin oluşumunda söz sahibi olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca köylüler, kazaların ileride meclis idaresiyle birlikte yönetileceğine dair planlardan haberdar olduklarını ve şayet bu plan uygulanacak olursa, meclis idare azalarının seçimlerinde, halkın çoğunluğunun tercihinin esas alınacağını söylemişlerdir. Bundan dolayı belediye meclis azaları, bir dereceye kadar, memleketin vekilleri demek olduğunda bizler, belediye meclis azası seçme seçilme hakkından mahrum kalmak istemiyoruz; demişlerdir. Bu köylülere mensubu oldukları köylerin bazılarının Harput şehir merkezine uzak olduğu, buralarda nahiyeler kurulacağı ve nahiye belediyeleri için de ayrı bir düzenleme yapılacağı belirtilmiş ve köylüler ikna edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Belediye Meclis Azası Seçimlerine, Harput kasabasının hemen yanı başında ve onun bir mahallesi gibi olan Hüseynik (Bugünkü Ulukent) ve Saray Köyleri ile Mamuratülaziz'in yanı başındaki Kesrik (Bugünkü Kızılay) ve Iğıki (Bugünkü Aksaray) köylerinin dâhil edileceği bilgisi de verilmiştir. Bu açıklamalar üzerine köylüler ikna olmuşsa da Harput kasabasından bazı kimseler, bu köylerin (Hüseynik, Saray, Kesrik, Iğiki), seçimlere dâhil edilmesine karşı çıkmışlardır. Bu kişilere, muhalefetlerinde ısrarcı olmaları halinde bunun yapılacak hizmetleri aksatacağı, köylülerle kasabalılar arasında da bir husumete ve nefrete yol açacağı söylenmiştir. Ancak kendilerine heyetçe yapılan bütün nasihat ve tavsiyelere rağmen bunlardan özellikle birkaç kişi, ısrarlarını devam ettirmiş ve bu hususta talimatın da açık olmadığını iddia etmişlerdir. Harput kasabasından bu şahısların bir türlü fikirlerinden vazgeçirilip ikna edilememesi üzerine 6 Mayıs 1878 (4 Cemaziyelevvel 1295) Tarihli bir mazbata[24] yazılarak Şûrâ-yı Devlet'e danışılmıştır.[25]

Birinci Dünya Savaşı sırasında (1916-17), Ermeni nüfusun önemli bir kısmının başka bölgelere sevk ve iskânı, geriye kalanların da Müslüman ahaliyle beraber Elazığ'a göçmesiyle Harput, harabe bir şehir halini almıştır.[26] Harput'un Elazığ'a naklinde Harput'un coğrafi ve fiziki şartlarıyla dönemin siyasi şartları da etkili olmuştur. Dağlık bir bölgede kurulan Harput'un yolları kışın kar yüzünden kapanmakta ve çetin kış koşulları yakacak ve besin maddelerinin naklini de zorlaştırmaktaydı.[27] Ayrıca ilk çağlardan itibaren savunmaya elverişli ve hayli yüksek bir yerde kurulan Harput'un XIX. Yüzyıldan itibaren bu stratejik önemini kaybetmesi de Harput'un Elazığ'a naklinde önemli bir gerekçedir.[28]

Sonuç:

Harput, Doğu Anadolu'nun stratejik bir bölgesinde kurulmuş, Osmanlı öncesinde birçok devletin hâkimiyeti altına girmiş ve tarihi milattan önce dört binlere kadar uzanan köklü bir şehirdir. Yavuz Sultan Selim zamanında 1516 tarihinde Osmanlı hâkimiyetine alınan şehir, XIX. Yüzyılın ilk

[24] Mazbata: Bir hüküm, bir hususun tasdiki, bir madde hakkında danışma, bir durumu anlatma veya teşekkür gibi çeşitli maksatlarla kaleme alınan resmi yazılardır. Tanzimat sonrası döneme ait olan Şûrâ-yı Devlet Mazbataları ise genellikle bir hüküm veya karar ihtiva ederlerdi. Yani bu resmi belgeler, ya bir kanun ve nizamın teyidi veya yorumu mahiyetindeydi. (Mübahat S. Kütükoğlu; Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1994, s.324,330.).
[25] BOA; ŞD, Dosya No: 1455, Gömlek No:34.
[26] Halaçoğlu, **age**, s.552; Besim Darkot, *"Harput"*, **MEB İslam Ansiklopedisi**, C.5/1, Eskişehir 1997, s.298.
[27] Darkot, *"Harput"*, s.298.
[28] Halaçoğlu, **age**, s.551.

çeyreğinden sonra, hemen yanı başındaki Mezra denilen ovaya taşınmaya başlamıştır. Bu bölge, o dönemde ayan ve eşraftan bazı ağaların tasarrufunda olduğu için Ağavat Mezrası veye kısaca Mezra olarak isimlendirilmiştir.

Harput Sancağı'nın bağlı olduğu Diyarbekir Eyaleti valileri, aynı zamanda "Maden-i Hümâyûn Emini" olarak Keban ve Ergani Madenlerinin idaresini de üstlenmişlerdir. Diyarbekir valiliğine atanan idareciler, idare merkezi Diyarbekir olmasına rağmen, genellikle Harput'ta oturmayı tercih etmişlerdi. Bu valilerden Reşit Paşa, Harput'ta bir evde birkaç ay ikamet ettikten sonra, Mezra'da(Bugünkü Elazığ) bulunan eşraftan Çötelizadelere ait bir konağa yerleşerek burasını şehir idare merkezi yapmıştır. Şehir idare merkezinin naklinden sonra, Harput ahalisi de buraya göçmeğe başlamıştır. Harput'tan Mezra'ya göç eden hane sayısı, 1844'lü tarihlerde 20-30 hane iken, 1883-1884 Tarihlerinde 555 hane, 1907-1908 Tarihlerinde ise 1335 hane olmuştur. Mezra denilen bu bölgede hükümet konağı, askeri kışla ve hastane, fabrika, camiler, kiliseler, mektepler, dükkânlar vs. inşa edilmiş ve bu imar ve iskân faaliyetleriyle burası tam bir şehir hüviyeti kazanmıştır. Hatta bu imar faaliyetlerinin birçoğu Sultan Abdülaziz döneminde gerçekleştiği için onun ismine atfen bu yeni şehre, "Abdülaziz'in imâr ettiği şehir" manasında "Mamüretülaziz" ismi verilmiştir. Bu isim, 1937 kasımında bakanlar kurulu kararı ile "azık diyarı" anlamında "Elazık" olarak değiştirilmiş; aynı yılın aralık ayında başka bir kararla "Elazığ" olarak kabul edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrâdeler Dahiliyye (İ.DH), 558- 38901/1,2,3.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Şûrâ-yı Devlet Evrakı (Ş.D), Dosya No: 1455, Gömlek No:34.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Mektûbî Kalemi Mühimme Kalemi (A.MKT. MHM.), Dosya No:374, Vesika No:57.

Salnâme-i Vilâyet-i Ma'muratü'l-Aziz, Ma'muretü'l-Aziz Matba'sı, Def'a:4, sene-i hicri:1301; Vilâyet Matba'sı, Def'a:2, sene-i hicri: 1302; Vilâyet Matba'sı, Def'a:4, sene-i hicri: 1305; Vilâyet Matba'sı, Def'a:7, sene-i hicri:1310; Vilâyet Matba'sı, Def'a:8, sene-i hicri: 1312.

Salnâme-i Vilâyet-i Ma'muratü'l-Aziz, Vilayet Matba'sı, Def'a:9, sene-i hicri:1325.

2. Tetkik Eserler:

Aksın, Ahmet; **19.Yüzyılda Harput**, Ceren Ofset, Elazığ 1999.

Aksın, Ahmet; "Harput'un Mezra'ya Taşınması Sürecinde İlk Vilayet Konağı", **Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu**, Elazığ 23-25 Mayıs 2013, Bildiriler C.1, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma merkezi Yayınları, Elazığ, 2013.

Çadırcı, Musa; **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, TTK, Ankara 1991.

Darkot, Besim; *"El'aziz"*, **MEB İslam Ansiklopedisi**, C.4, Eskişehir 1997.

Darkot, Besim; *"Harput"*, **MEB İslam Ansiklopedisi**, C.5/1, Eskişehir 1997.

Halaçoğlu, Ahmet; *"Elazığ",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul 1994.

Kütükoğlu, Mübahat S.; **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik),** Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1994.

Sunguroğlu, İshak; **Harput Yollarında**, Birinci Cilt (C.1-2), İşaret Yayınları, İstanbul 2013.

Tuncel, Metin; *"Bugünkü Elazığ",* **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.10, İstanbul 1994.

Ünal, Mehmet Ali; *"Harput"*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.16, İstanbul 1997.

View publication stats